

НОРМУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ ЗАПАСІВ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ ЦЕЛЮЛОЗНО-ПАПЕРОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

В умовах загострення економічної кризи питання удосконалення нормування в системі управління запасами та пошук шляхів його вдосконалення набувають широкої актуальності. У статті розглянуто основні підходи до нормування запасів на підприємствах целюлозно-паперової промисловості та розглянуто методи нормування матеріальних запасів, на основі яких можна якісно аналізувати, планувати, контролювати та регулювати запаси з метою їх ефективного управління. Для досліджуваної галузі вирішення питання щодо нормування матиме суттєвий вплив на раціональне використання запасів, особливий контроль за ресурсозбереженням та зниженням питомої ваги матеріальних витрат.

Ключові слова: матеріальні запаси, управління норма, нормування, метод, целюлозно-паперова промисловість.

ВСТУП

Сучасні ринкові відносини зумовлюють формування нових підходів до системи управління фінансово-господарською діяльністю суб'єктів господарювання. Важливе місце у цій системі займає управління матеріальними запасами. Першочергове значення в управлінні матеріальними ресурсами мають облік, аналіз та аудит, оскільки вони є носіями економічної інформації та забезпечують ефективне виконання інших функцій управління.

Основним завданням управління запасами є оптимізація структури матеріальних ресурсів, обґрунтування розміру потреби в них, забезпечення безперерйного процесу виробництва продукції при мінімальних поточних витратах на постачання та зберігання матеріальних ресурсів, а також контроль за їх використанням в процесі діяльності.

Однією з найактуальніших і найважливіших проблем сучасного функціонування виробничих підприємств є раціональне використання матеріальних запасів, створення відповідних умов їх зберігання, забезпечення динамічної відповідності між попитом і пропозицією, забезпечення суворого режиму економії (в т. ч. на етапі приймання, зберігання і витрачання сировини, матеріалів, комплектуючих виробів і т. п.), тощо. У цьому контексті важливо створити не лише належні умови для зберігання матеріальних цінностей, а й забезпечити можливість оперативного формування інформації щодо потреби в них. По суті оперативний облік руху запасів повинен бути адаптований до потреб управління.

Серед напрямків забезпечення раціонального використання матеріальних запасів – запровадження ефективних форм попереднього та поточного контролю за дотриманням норм запасів і витрачанням матеріальних ресурсів, підвищення[©] достовірності оперативного обліку руху напівфабрикатів, комплектуючих виробів, деталей і вузлів.

Важливо методика бухгалтерського обліку спрямувати на формування інформації для пошуку резервів зниження собівартості продукції, раціонального використання матеріалів, зниження норм витрачання матеріальних запасів.

Економія матеріальних ресурсів, що характеризується зниженням абсолютної та питомої витрати окремих видів ресурсів, дає змогу з такої самої кількості сировини й матеріалів виготовляти більше продукції без додаткових затрат суспільної праці, підвищувати ефективність виробництва в цілому на кожному підприємстві. Тому актуальність цієї теми не викликає сумніву і потребує подальшого дослідження як з теоретичної, так і з практичної точки зору [7].

Проблеми, пов'язані з питаннями нормування запасами розроблялися багатьма відомими ученими-економістами. Значну увагу їм приділяли Бутинець Ф.Ф., Голов С.Ф., Пушкар М.С., Радионов А.Р., Рудницький В.С., Сопко В.В., Тупчій В.А., Ткаченко А.М., Ткаченко Н.М., Цал-Цалко Ю.С., Юрчишена Л.В. та ін. Аналіз досліджень та праць дає підстави стверджувати, що дане питання не втратило актуальності та залишає за собою ряд невирішених проблемних питань.

Основною метою даного дослідження є розкриття особливостей нормування запасів на целюлозно-паперових підприємствах та пошук шляхів вдосконалення нормування в системі управління запасами для раціонального та ефективного їх використання.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасна целюлозно-паперова промисловість характеризується тим, що у ній поступово збільшується використання матеріальних запасів у зв'язку з розширенням виробництва та підвищенням питомої ваги матеріальних витрат.

Прагнення підприємств целюлозно-паперової галузі до забезпечення зростання прибутковості діяльності за умов збільшення обсягів виробництва передбачає необхідність формування дієвої системи управління запасами. Оскільки частка запасів у собівартості продукції цієї галузі сягає більше 60 відсотків, то забезпечення раціонального їх використання, зменшення кількості відходів та браку, повинно стати пріоритетом для працівників обліково-контрольних та аналітичних служб виробничих підприємств.

В той же час конкурентне середовище вимагає від підприємств целюлозно-паперового виробництва покращення якісних показників використання матеріальних запасів, зниження їх питомої ваги у собівартості продукції для підвищення прибутковості та ефективності функціонування. З огляду на це, вітчизняні целюлозно-паперові підприємства не лише нарощують темпи виробництва, а в основу цього процесу вони покладають інноваційні технології, спрямовані як на освоєння нової продукції й, що особливо актуально стосовно об'єкта дослідження, – так і на розвиток ресурсозберігаючих технологій.

Поняття запасів пронизує всі процеси і сфери матеріального виробництва, оскільки матеріальний потік на шляху переміщення від первинного джерела сировини до кінцевого споживача може накопичуватися у вигляді запасу на будь-якій ділянці.

Система оптимізації матеріальних запасів на підприємстві повинна включати, на наш погляд, такі складові елементи:

- нормування – розробка нормативів і встановлення норм витрат різноманітних ресурсів (праці, матеріалів та ін.) [1, с. 599];
- планування;
- аналіз – загальнонауковий елемент діалектичного методу дослідження економічних явищ і процесів, економічних систем та їх відокремленому вивченні, а відтак з'ясуванні зв'язків між ними [1, с.41];
- контроль – елемент управління економічними об'єктами і процесами, який полягає у нагляді за ними з метою перевірки їх відповідності стану, передбаченому законами, юридичними нормативними актами, а також програмами, планами, договорами, проектами, угодами [1, с. 829].

Усі названі вище елементи системи оптимізації управління рухом запасів потребують забезпечення необхідною інформацією джерелом якої є дані обліку та оперативного контролю.

Раціональність такої інформації вимагає належної організації документального оформлення руху запасів целюлозно-паперових підприємств та повинна охоплювати всі операції з просування товарно-матеріальних цінностей, забезпечувати цілісність та всебічність їх відображення у системі первинного та оперативного обліку (рис. 1).

Матеріальні запаси надходять на склади целюлозно-паперових підприємств з різних джерел: від постачальників відповідно з укладеними договорами на поставку, де зазначено найменування матеріальних запасів, обсяги й терміни поставок, ціни, способи доставки та інші дані; від оприбуткування запасів, виготовлених у своїх виробничих підрозділах; від повернення запасів з виробничих підрозділів на склади; оприбуткування відходів виробництва; залишків, виявлених при інвентаризації; оприбуткування запасів, отриманих від ліквідації основних засобів і малоцінних та швидкозношуваних предметів; надходження через підзвітних осіб.

Кожна господарська операція щодо надходження запасів повинна бути оформлена відповідним первинним документом визначеної форми.

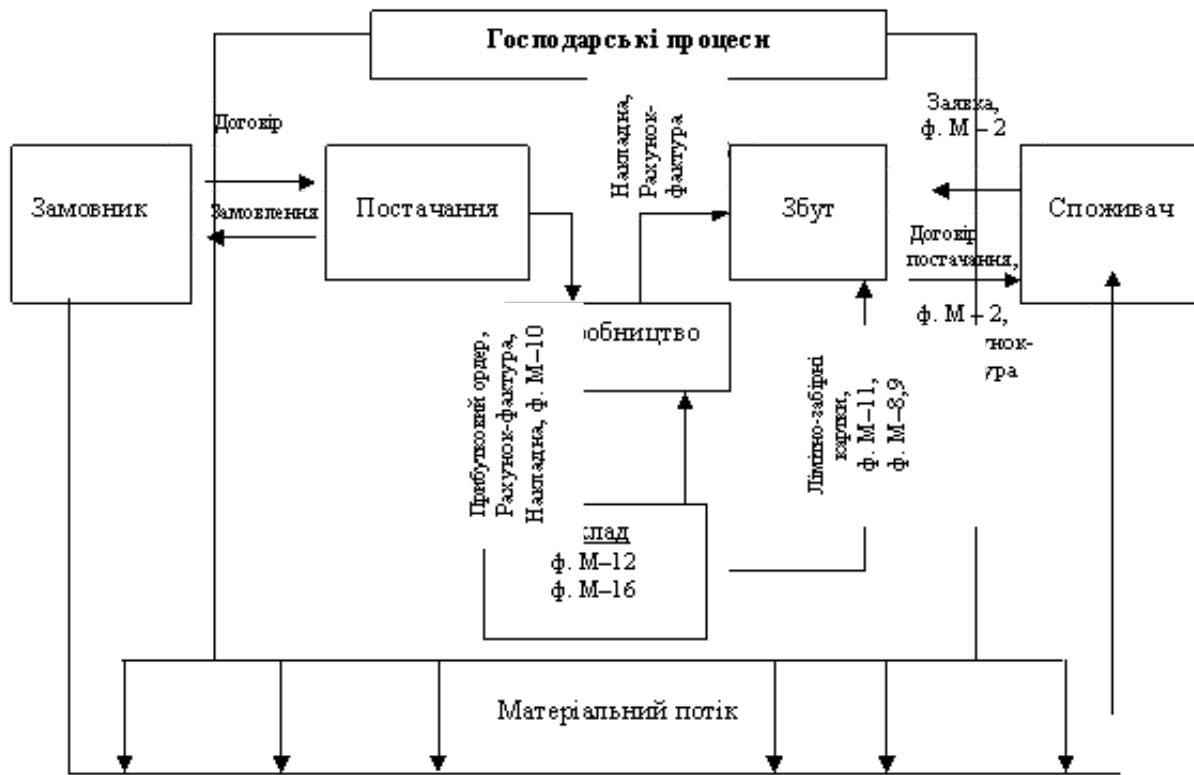

Рис. 1 Документальне забезпечення процесу управління матеріальними запасами
Примітка. Побудовано автором

Відпуск зі складу матеріальних цінностей у виробництво оформляється лімітно-забірними картками, які виписуються на основі даних про випуск продукції та норм витрачання цінностей на одиницю випуску за затвердженими нормами. У лімітно-забірних картках, котрі виписуються на кожне найменування цінностей, вказується ліміт відпуску цінностей у натуральному вираженні (т, кг, м² тощо), а також дата, кількість відпущеного матеріалу та залишок ліміту після кожного запису про відпуск.

Лімітно-забірні картки виписуються у 2-х примірниках, один з них – у завідувача складу, другий – в одержувача матеріалів. При відпуску завідувач складу робить запис в обох примірниках й обмінюється підписами з одержувачем, що забезпечує ідентичність даних. Лімітно-забірні картки служать для контролю за дотриманням норм відпуску цінностей, забезпечують скорочення кількості документів, спрощують процес обробки даних первинного обліку.

Проведені дослідження свідчать, що на целюлозно-паперових підприємствах у лімітно-забірних картках іноді не вказується ліміт. Це свідчить про недоліки у процесах нормування витрат матеріальних запасів.

Несправедливо забута нині система нормування та нормативний метод обліку починають актуалізуватися. Важливим є той факт, що за умов нормативного методу калькулювання враховується технологія виробництва [10, с. 261]. Крім того, наявність норм витрат задовольняє потреби планування, обліку та аналізу, що дає змогу заздалегідь скласти планову калькуляцію продукції, а на її підставі приймати управлінські рішення [6, с. 172].

Для забезпечення безперебійної роботи підприємства на його складах завжди мають бути виробничі запаси в межах норм, передбачених потребою підприємства. У складських приміщеннях підприємства здійснюються операції по збереженню виробничих запасів, що надходять, а також відпуску їх у виробництво. Бухгалтерський облік має забезпечити контроль за рухом виробничих запасів на складі, що є важливою умовою для забезпечення збереження власності підприємства.

Норма запасу – це розрахункова величина мінімальної кількості матеріальних ресурсів, яка необхідна підприємству для забезпечення безперебійного виробництва продукції або реалізації товарів [5, с. 73]. Метою нормування запасів є необхідність визначити такий їх рівень, який би забезпечував рівномірність і ритмічність випуску продукції [8, с. 181].

Процес встановлення економічно обґрунтованої величини оборотних коштів, необхідної для нормального функціонування підприємства називається нормуванням.

Основними чинниками, які беруться до уваги при визначенні норми виробничих запасів, є насамперед допустимий строк зберігання, наприклад, сировини, виходячи з її технологічних характеристик; місткість складських приміщень на підприємстві; черговість поставок сировини на підприємство відповідно до укладених договорів та дотримання принципів мінімізації витрат на зберігання та замовлення [2].

Як справедливо зазначає В.С. Рудницький [1, с. 599], нормування оборотних засобів – це встановлення

оптимальних розмірів оборотних засобів, необхідних для забезпечення безперервного ефективного виробництва.

Наявність та використання на промислових підприємствах розроблених і затверджених норм виробничих запасів, і пов'язаної з ними планової величини оборотних засобів надасть можливість формування і підтримки економічно обґрунтованого рівня запасів та оборотних засобів, які необхідні для забезпечення безперебійного їх функціонування в умовах ринкової економіки [4, с. 94].

Нормативи запасів розробляються на кожному підприємстві самостійно та є базою для визначення обсягів додаткових поставок матеріальних ресурсів, планових витрат, що пов'язані з формуванням та зберіганням виробничих запасів, обсягів обігових коштів, необхідних на плановий період.

Нормування відіграє важливе значення у вирішенні питання про повноцінне забезпечення підприємства необхідними матеріальними ресурсами та ефективне їх використання, яких вимагає нормальний хід виробничого процесу.

Нормування виробничих запасів потрібно здійснювати починаючи з розрахунків специфічних їх видів по окремим маркам товарно-матеріальних цінностей з наступним їх групуванням в норми по видам матеріальних ресурсів [11].

На підприємствах целюлозно-паперової промисловості нормування виробничих запасів переважно здійснюється за допомогою методу техніко-економічних розрахунків, економіко-статистичний методу, економіко-математичного методу.

Найбільш простими, інформаційно-забезпеченими є економіко-статистичні методи нормування запасів. Вони базуються на наявній інформації про фактичні запаси і обсяг виробничої програми. Сюди відносять нормування виробничих запасів: з урахуванням їх середньорічних змін; з використанням коефіцієнтів еластичності; метод пропорційного відхилення; індексний метод.

Згідно даних методів встановлюються норми витрачання запасів за минулий період і на їх основі встановлюються норми витрачання запасів на плановий період шляхом введення коефіцієнтів, які враховують зміни умов та обсягів виробництва.

Перевагою економіко-статистичних методів є простота розрахунків. Недоліком – ризик перенесення на майбутнє негативних тенденцій минулого періоду [11].

Особливе місце в групі методів нормування товарних запасів займають економіко-математичні методи, що тісно переплітаються з управлінням ними, є частиною цього процесу, умовою вибору оптимального варіанту. Ці методи дозволяють не тільки оптимізувати норматив, але й забезпечити вибір найбільш прийнятної моделі, економічно обґрунтувати доцільну форму товарообігу, встановити можливість та міру впливу випадкових факторів, а також величину необхідних допоміжних ресурсів для запобігання їх негативного впливу. Цим забезпечується можливість періодичної зміни оптимального середнього розміру запасів, тобто нормативу, по мірі зміни умов функціонування системи управління запасами. [9].

Необхідно також зауважити, що в сучасних умовах, а саме з використанням комп'ютерної техніки та інформаційної технології цей метод є більш перспективним. Використання економіко-математичних методів дозволяє автоматизувати процес прийняття рішень, ліпше враховувати й швидше реагувати на зміну кон'юнктури ринку. Таким чином, на основі науково-обґрунтованих методів нормування товарних запасів можна якісно аналізувати, планувати, контролювати та регулювати запаси з метою їх ефективного управління [9].

Розрахунок норм виробничих запасів забезпечує досягнення таких цілей. По-перше, дозволяє зменшити їх загальне використання; по-друге, не дозволяє безгосподарно обходитися з матеріальними цінностями, і відповідно надає можливість підвищити ступінь ефективності їх використання; по-третє, має велике виховне значення [3].

Вважаємо за доцільне впровадження в облікову практику досліджуваних підприємств елементів нормативного методу. При цьому надлімітний відпуск матеріалів слід здійснювати на основі спеціальних вимог, які відрізняються від звичайних іншим кольором (червоною смугою) і в яких необхідно відображати факти заміни матеріалів з розрахунком перевитрат чи економії порівняно з нормами, із зазначенням причин відхилень та осіб, що їх допустили. Результати використання запасів, в тому числі понадлімітні у вигляді оперативної внутрішньої звітності необхідно подавати керівництву.

ВИСНОВКИ

Слід визначити, що бухгалтерський облік в умовах добре організованого нормативного господарства може забезпечити інформацію не тільки про загальні витрати запасів, але й деталізувати за нормами, відхиленнями від норм, та змінами норм, що дозволить отримати дані про ефективність їх використання і пошук внутрішніх резервів. В нормативних калькуляціях, що складаються до початку виробництва продукції, розраховуються витрати кожного виду запасів необхідних для випуску (запланованого випуску) продукції.

Організація ефективної системи обліку та контролю за використанням виробничих запасів може бути забезпечена лише в тісному взаємозв'язку з нормуванням, аналізом і системою стимулювання економії ресурсів.

Особливо актуальним є практичне застосування нормування для підприємств целюлозно-паперової промисловості, адже матеріаломісткість виробництва їх продукції вимагає раціонального використання сировини й матеріалів, особливого контролю за ресурсозбереженням та зниженням питомої ваги матеріальних витрат.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 2 / Ред. кол.: ...С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2001. – 848 с.
2. Ковальчук І.В. Економіка підприємства [Електронний ресурс] / І.В.Ковальчук. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1584072047478/ekonomika/ekonomika_pidpriyemstva_-_kovalchuk_iv
3. Поплюйко А.М. Облік і аналіз використання виробничих запасів (на прикладі підприємств машинобудування Полтавської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.06.04 / А. М. Поплюйко. – Київ, 2003. – 17с.
4. Радионов А. Р. Управление сбытовыми запасами и оборотными средствами предприятия (практика нормирования): [учебное пособие] / А. Р. Радионов, Р. А. Радионов. – М.: Дело и сервис, 1999. – 400 с.
5. Сліпачук О. Управління запасами / О. Сліпачук // Справочник економіста. – 2006. № 6. – С. 73-76.
6. Сопко В. В. Бухгалтерський облік: Навч. посіб. / В. В. Сопко. – К.: КНЕУ 2000. – 578 с.
7. Сучасні підходи до управління матеріальними ресурсами медичного закладу [Електронний ресурс] / [Ю.В. [Вороненко](#), Н.Г.[Гойда](#), І.С.[Зозуля](#), Є.Є.[Латишев](#), В.М.[Михальчук](#)]. – Режим доступу: <http://www.umj.com.ua/article/50889/suchasni-pidhodi-do-upravlinnya-materialnimi-resursami-medichnogo-zakladu>
8. Ткаченко А.М. Нормування виробничих запасів на підприємстві / А.М. Ткаченко // Гуманітарний вісник ЗДІА , 2011. – № 44. – С. 180-184.
9. Тупчий В.А. Застосування основних методів нормування товарних запасів [Електронний ресурс] / В.А. Тупчий. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/2484/>
10. Цал-Цалко Ю. С. Витрати підприємства: Навч. посіб. / Ю. С. Цал-Цалко. – К., ЦУЛ, 2002. – 656 с.
11. Юрчишена Л. В. Нормування виробничих запасів на підприємствах [Електронний ресурс] / Л. В. Юрчишена. – Режим доступу: <http://dsfa.mybb3.net/viewtopic.php?p=734>

Отримано 20.03.2013р.

© [Любезна Ірина Василівна](#), к.е.н., викладач кафедри обліку у бюджетній та соціальній сфері Тернопільського національного економічного університету, тел. (097)246-01-57, e-mail: halushechka@gmail.com